

ВІДГУК

**про дисертацію Шовкового В'ячеслава Миколайовича
"Методична система навчання давньогрецької мови майбутніх філологів
на засадах герменевтичного підходу",**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (класичні мови)**

Рецензована дисертація якісно збагачує наукові погляди на роль класичних мов в осмисленні феномена Людини в Універсумі, у вихованні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, духовно багатой мовної особистості. Рівень сформованості інтелектуально-креативних здібностей і загальнокультурних цінностей, лексичної, семантичної, граматичної, соціокультурної компетенцій, мовного смаку значною мірою забезпечується базовою, фундаментальною культурою, в основі якої – антична культура, давньогрецька мова. Водночас маємо визнати: і загальноосвітня, і вища школа ще доволі часто слабо виконує це завдання – формування базової фундаментальної культури, що призводить до примітивізації рівня філологічної, лінгвістичної підготовки.

Звернення до культурних концептів, занурення в тексти давньогрецької мови дозволяє глибше усвідомити, осмислити, відчутти виховний, філософсько-світоглядний потенціал рідного слова, його вагомість у житті людини і суспільства. У цьому контексті зростає роль філологічної підготовленості вчителя, викладача, що передбачає насамперед культуру читання, мета якого – сформованість умінь здійснювати критичний аналіз тексту. Доцільне застосування герменевтичного підходу сприяє формуванню умінь використовувати мовні, перекладацькі та соціокультурні знання та навички у процесі читання, перекладу та інтерпретації оригінальних текстів, зокрема фактуальної, концептуальної, підтекстової, емоційної та оцінної інформації.

Відповідь на ці складні питання, пов'язані із трансформаційними процесами, цінностями буття людини в сучасному глобалізованому світі прагне знайти В'ячеслав Миколайович і доводить, що філолог-давньоеллініст сьогодні – це креативна особистість з виразними національними рисами, яка органічно поєднує в собі риси філософа і лінгвіста, літературознавця, культуролога й естета, педагога і психолога, наповнює життєдіяльність студентів морально-етичними й культурно-

естетичними цінностями давньогрецької культури, стимулює прагнення до естетичного саморозвитку і самовдосконалення.

Робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а концептуальні положення дисертації ґрунтуються на основних засадах гуманістичної філософії освіти, культурологічної концепції, документів про вищу освіту, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Актуальність і доцільність означеної проблеми обґрунтовані автором в цілому належно.

Цінність роботи вбачаємо в наявності "наскрізної" концептуальної ідеї. Автор доводить, що навчання давньогрецької мови є багатовимірним процесом, який характеризується відповідною метою й відбувається поетапно, в логічній послідовності, за визначених психолого-педагогічних і методичних передумов, а результатом є набутий досвід читання оригінальних текстів, важливий для подальшої професійної діяльності; у фундаментальній розробці представленої ідеї (це демонструє якості автора як аналітика, полеміста і принципового шукача відповідей на складні питання); в "самотійному житті" авторського навчально-методичного комплексу, високо поцінованого освітянською громадою (це засвідчують довідки про впровадження результатів дослідження).

Найбільш суттєвими результатами дисертації, що мають наукову новизну, вважаємо:

- наукове обґрунтування сутності і структури методичної системи навчання давньогрецької мови майбутніх філологів-давньоелліністів в умовах рецептивного білінгвізму;

- вироблення концептуальних положень стосовно герменевтичного підходу, на засадах якого розроблена й успішно апробована авторська модель методичної системи;

- обґрунтування психологічних, психолінгвістичних, дидактичних, методичних передумов застосування герменевтичного підходу з метою формування базових професійних компетенцій майбутніх філологів (мовленнєвої компетенції в читанні, а

також мовної, перекладацької та соціокультурної компетенцій) у площині цільового, змістового, мотиваційного компонентів методичної системи;

- розроблення структури процесу навчання давньогрецької мови і з цією метою вироблення критеріїв відбору мовного, мовленнєвого та соціокультурного матеріалу; вдосконалення системи методичних прийомів, визначення об'єктів контролю, критерії та норми оцінки знань, навичок та вмінь.

Запропонована методика навчання давньогрецької мови, збагачені авторськими підходами навчальні програми з давньогрецької мови, давньогрецької текстології, давньогрецької діалектології, навчально-методичні посібники можуть бути використані у навчально-виховному процесі як вищої школи (на історичному, юридичному, філософському, економічному, теологічному факультетах, в інститутах міжнародних відносин та ін.), так і в гімназіях, у профільному навчанні учнів загальноосвітніх навчальних закладів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Логічний узаємозв'язок простежується між метою, гіпотезами, 7 дослідницькими завданнями, реалізуючи які на 3 взаємодоповнюючих етапах, дисертант ґрунтувався на теоретико-методологічному опрацюванні нормативних положень сучасної освіти, новітніх даних філософії, психолінгвістики, педагогіки, методики, дидактики. Змістове наповнення вступу, 5 розділів, висновків до розділів, загальних висновків спрямовані на досягнення відповідної мети і підтвердження основних положень запропонованої гіпотези. Відзначимо струнку і достатньо продуману структуру работ.

Конкретизуємо наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертації.

Глибока обізнаність дослідника із працями провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, неабиякі наукові здібності у плані добору, систематизації та різноаспектного аналізу матеріалу, рефлексія власної професійної діяльності, смілива полеміка з дискусійними підходами сприяли розв'язанню *першого завдання*. Визначено онтологічні засади герменевтики як лінгво-філософської та педагогічної

категорії, екстралінгвістичні та лінгвістичні передумови розуміння іншомовного, давнього писемного тексту.

Визначаючи методологічні орієнтири, поряд із сучасними підходами (гуманістичним, культурологічним, особистісно-діяльнісним) дослідник спирається на основні положення адогматичної філософської герменевтичної концепції, раціоналістичної концепції процесу розуміння, когнітивної теорії навчання мов, теорії поетапного формування розумових дій, основних положень лінгвістичної антропології.

У цілому погоджуючись з аргументами стосовно розкриття більшості ключових понять, зазначимо потребу більш упорядкованої характеристики термінів, якими автор оперує в роботі. Зокрема: про якого саме філолога йдеться в роботі (за класифікатором спеціальності) і які у цьому зв'язку пріоритети його професійної діяльності. Важливе й визначення давньогрецької мови, її теоретико-лінгвістичного, культурологічного, практичного значення, що привертає увагу в часи інтенсивних порівняльно-історичних досліджень.

Обґрунтування концептуальних положень герменевтичного підходу (*друге завдання*) здійснено з урахуванням аналізу специфіки професійної діяльності та професійних компетенцій філолога-давньоеллініста. На численних прикладах автор доводить: герменевтичний підхід вирізняється високим ступенем занурення у процес пізнання та осягнення давньогрецького автентичного дискурсу, емоційно-чуттєвою реакцією на слово, широким полем художніх асоціацій, образністю та метафоричністю, силою творчої уяви, гнучкістю фантазії, асоціативністю мислення, спрямованістю на створення «гармонійної поліфонії». Реалізація герменевтичного підходу ґрунтується на діяльнісній концепції пам'яті.

У цілому погоджуючись із характеристикою професійних компетенцій, зазначимо, що варто було б при цьому наголосити, яка із професійних функцій (видів діяльності) філолога-давньоеллініста (викладацька, перекладацька, науково-дослідницька) є пріоритетною. Якщо викладацька, то чому не аналізуються і такі компетенції, як педагогічна, методична тощо. Доцільніше було б чіткіше відкорелювати зв'язок мовленнєвої компетенції в читанні і читацькою компетенцією.

Логіко-системний аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик бакалавра і спеціаліста (а варто було б також і магістра), освітньо-професійних програм з філологічних дисциплін, виявлення як позитивних зрушень, так і недоліків професійного навчання у вищій філологічній школі України (бажано було б розглянути і зарубіжжя), вивчення продуктів навчальної та самоосвітньої діяльності студентів спеціальності «класична філологія» - усе це підтвердило необхідність розробити і теоретично обґрунтувати методичну систему навчання давньогрецької мови.

З цією метою у дисертації обґрунтовано (а не окреслено, як зазначено в науковій новизні) психологічні, психолінгвістичні, педагогічні та методичні передумови (а не основи, як вказано в завданнях,, або тоді варто пояснити, що ж саме мали на увазі) навчання давньогрецької мови майбутніх філологів на засадах герменевтичного підходу (*третє завдання*).

Заслуговує на схвалення логічність більшості аргументів щодо врахування особливостей процесів мислення, пам'яті, мотивації, механізмів читання, сприймання, усвідомлення, розуміння, перекладу тексту, пояснювально-ілюстративного та проблемного видів навчання. Схвально оцінюючи розгляд методичних передумов, зазначимо: іноді автор доволно (дещо легковажно) користується термінами (в цілому для роботи важливий би був глосарій). Навчання давньогрецької мови здійснювалося з урахуванням зіставних та перекладних методів на основі принципів диференційованого й інтегрованого навчання мовних аспектів та видів мовленнєвої діяльності, взаємопов'язаного навчання аспектів іноземної мови за домінуючої ролі одного з них, поліфункціональності вправ, урахування рідної мови, принципу функціональності, зв'язку лінгвістичного та екстралінгвістичного матеріалу, текстуальної основи, оптимальності семантизації, перекладності, принципу використання елементів репродуктивного мовлення у формуванні рецептивних навичок та вмій.

Побудова двовекторної спрямованості в часі (XIX – початок XXI ст.) дозволила якісно оцінити творчі здобутки минулого й сучасності, довести потребу формування мовленнєвої компетенції в читанні, мовної, перекладацької та соціокультурної компетенцій майбутніх філологів на засадах герменевтичного підходу в умовах

рецептивного білінгвізму, виокреслити компоненти методичної системи навчання давньогрецької мови. Цей коментар підсилено роботами системологів, загострена увага і на таких важливих складових, як інтелект, афект, воля учасників дослідної роботи.

Відбір мовного, мовленнєвого та соціокультурного матеріалу з давньогрецької мови до навчання майбутніх філологів (це було *четверте завдання*) було здійснено на основі функціонально-структурного, мовно-культурного, лінгвокраїнознавчого підходів, низки визначених критеріїв і принципів відбору текстів. Разом з тим дослідник слушно наголошує на умовності такого розподілу, оскільки процес формування професійних компетенцій ґрунтується на взаємопроникненні різних видів критеріїв. На цьому етапі цілком доречним було б виділення базових концептів, що відображають дух Давньої Греції, містять корисні життєві настанови тощо і якими мають оволодіти студенти.

Тривалий термін дослідно-експериментальної роботи у вищих навчальних закладах (2006-2010 рр.) спонукав дисертанта представити навчання давньогрецької мови як системну цілісність, в органічній єдності загального, особливого, специфічного й індивідуального, наслідком якого виступає сформована професійна компетентність філолога-давньоеллініста (*п'яте завдання*). Поетапна реалізація експериментального навчання відбувалася в межах нормативних дисциплін, увиразнених авторськими підходами до подання тем та науково-дослідницької діяльності. Рівень сформованості компетенцій перевірявся шляхом залучення вправ, моделей читання текстів з різним ступенем імпліцитності, а також під час підсумкового контролю знань, навичок та вмінь.

Автор доводить необхідність диференційованого підходу до читання автентичних текстів з урахуванням рівня імпліцитності. На основі набутого досвіду студенти з високим рівнем сформованості набутих компетенцій здатні читати й інтерпретувати автентичні тексти, виконувати текстологічний аналіз, висловлювати власні судження стосовно змісту прочитаного. Результатом ефективних впливів виступає внутрішньоособистісний компонент готовності випускників до майбутньої педагогічної, перекладацької та науково-дослідницької діяльності.

Опис експериментального етапу дослідження, логіка подання його матеріалів, процедури збору емпіричних даних та перевірки їх достовірності в цілому відповідають меті і завданням дослідження. За результатами проведеного дослідження підготовлено навчально-методичні посібники. Таким чином дисертант розв'язує *шосте та сьоме завдання* і в цілому досягає мети наукової роботи.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується вихідними теоретико-методологічними позиціями, опорою на фундаментальні і сучасні наукові дослідження, використанням комплексу теоретичних та емпіричних методів, педагогічною результативністю розробленої методичної системи.

Матеріали, вміщені в додатках, загалом сприяють повноті сприймання основного тексту. Список використаних літературних джерел, а також посилання на них у тексті дисертації, зроблено з дотриманням вимог. Опубліковані наукові праці з належною повнотою розкривають актуальну проблему дослідження.

Рецензоване дослідження може бути кваліфіковане як вагомий внесок у сучасну методика в контексті модернізації професійної підготовки філологів в умовах інтеграції вищої освіти України у світовий і європейський освітні простори, посилення уваги до полікультурного виховання учнів і студентів.

До подальших напрямів досліджень варто віднести і такі проблеми: взаємодія загальноосвітніх навчальних закладів і вищих навчальних закладів у розвитку філологічної, герменевтичної компетенції особистості, порівняльний аналіз підготовки класичного філолога в Україні і за кордоном, розроблення навчально-методичного супроводу для студентів-філологів та учнів старшої профільної школи з урахуванням герменевтичного підходу.

Водночас до новаторського оригінального самостійного дослідження висловимо деякі побажання:

- важливо було б підсилити актуальність дослідження на соціокультурному, науково-теоретичному, професійно-педагогічному рівнях; логізувати концепцію дослідження; деякі із завдань привести у відповідність до змістового наповнення розділів;

- у комплексі методів дослідження вказати методи рефлексії власної професійної діяльності і незалежних експертних оцінок для визначення якісної оцінки системи вправ і завдань та авторських навчально-методичних розробок;

- добре, аби наукова новизна не нагадувала анотацію, кожне сформульоване наукове положення має сприйматися однозначно й не бути абстрактним;

- корисно було б ознайомитися також з ширшим і глибшим аналізом означеної проблеми у практиці реальної професійної діяльності філологів, аналізом недоліків традиційного навчання у вищій школі, оцінкою підручників і навчальних посібників для вищої школи;

- варто було б посилити аналітичність характеру якісного і кількісного результатів експерименту; конкретизувати особливості перебігу цього процесу на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях і в різних групах (як збагачувалося навчання в експериментальних, і в контрольних групах, як це відбувалося в різних ВНЗ), вказати, як у реальній практиці себе зарекомендували випускники, що мали відповідну підготовку;

- доцільно було б більш чітко визначити роль і використати потенціал навчально-виховної, педагогічної практик у запропонованій методичній системі навчання давньогрецької мови;

- варто більш чітко визначити, за яких психолого-педагогічних умов стало можливе результативне навчання (співтворча суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача і студентів, створення відповідного навчально-виховного середовища, пріоритетності в навчальній діяльності творчих елементів, розв'язування творчих дидактично-методичних задач тощо?); для формування означених у роботі професійних компетенцій варто було б зупинитися і на такій педагогічній умові, як вироблення у викладачів готовності бути носіями цінностей давньогрецької культури і мови;

- добре, аби був параграф, присвячений прогностиці дослідження;

- більшій структурованості і змістовності варто було б надати рисункам, таблицям, доцільно було б включити до основного тексту й узагальнений рисунок методичної системи навчання давньогрецької мови майбутніх філологів на засадах герменевтичного підходу.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими для загальної високої оцінки дисертації, зміст якої відображений у монографії, 23 фахових наукових статтях, інших наукових і науково-методичних публікаціях, апробований на міжнародних і всеукраїнських конференціях і читаннях.

Автореферат віддзеркалює структуру, основні положення і висновки дисертації. Ілюстрації, що містяться в роботі, достатньо наочні. Робота написана нормативною національною науковою мовою, що увиразнена авторським ідіостилем. Є підстави стверджувати про наукову зрілість дисертанта, його вміння досліджувати складні питання методики і накреслювати перспективи подальших пошуків у цій галузі.

Загальний висновок

Аналіз змісту дисертації, автореферату, опублікованих наукових праць Шовкового В'ячеслава Миколайовича дає підстави зробити висновок: дисертація "Методична система навчання давньогрецької мови майбутніх філологів на засадах герменевтичного підходу" – самостійне, структурно завершене, цілісне фундаментальне дослідження, яке за рівнями наукової новизни, теоретичного і практичного значення, обґрунтованості отриманих результатів відповідає вимогам ВАК України щодо докторських дисертацій, а її автор цілком заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (класичні мови).